

Mýty a skutečné problémy české důchodové reformy

JUDr. Vít Samek

Důchodová reforma představuje dlouhodobě aktuální téma, zejména proto, že spojuje v sobě obavy a očekávání obyvatelstva, jak bude zabezpečeno pro stáří vlivem dlouhodobě vytvářené atmosféry strachu z finanční udržitelnosti českého důchodového systému na straně jedné a slibné příležitosti pro soukromý sektor získat významný díl dosud veřejných prostředků každoročně vynakládaných na důchody (cca 300 mld. Kč) do správy soukromých finančních institucí.

Česká republika se od většiny bývalých zemí RVHP ve svém vývoji v důchodové oblasti významně liší, zejména proto, že nepodlehla žádným radikálním reformním pokusům. Samozřejmě i v České republice je dlouhodobě vyvíjen tlak na zásadní změnu důchodového systému chilského střihu (privatizace důchodů je příliš lákavou vizí), ale v dosavadním vývoji se nepodařilo pro takový krok získat dostatečně silnou podporu.

Na druhé straně se nepodařilo prosadit ani na dva pokusy tradiční evropský model zaměstnavatelských důchodových systémů za cenu vytvoření specificky českého penzijního připojištění se státním příspěvkem, které prokázalo stejně tak obdivuhodnou schopnost vytvořit docela dobře tržně fungující organizační strukturu (obchoduje se s jednotlivými smlouvami účastníků, s jejich úsporami i s celými penzijními fondy) jako „geneticky založenou“ neschopnost dosáhnout zajímavé výnosy a s jejich pomocí vytvořit přitažlivé doživotní starobní penze, které by byť jen náznakem mohly konkurovat důchodům vypláceným ze státního důchodového pojištění.

Vím o čem mluvím, vstoupil jsem do tohoto systému nejen vědom si své individuální odpovědnosti za svůj osud ve stáří a s neochvějnou vírou v sílu trhu (pan prezident musí mít radost), ale hlavně z cvičných důvodů (abych viděl, jakou penzi mohu získat doopravdy), hned po jeho založení a přispívám do něj podle zákonem nastavené motivace (využívám plně daňovou podporu i státní příspěvek). Na rozdíl od většiny tzv. starých účastníků jsem si po dosažení věku 50 let nechal jednorázové vyrovnání a tvrdošjně spořím dál na kýženou penzi i s vědomím, že reálné výnosy jsou prakticky nulové a že jsem proti své vůli byl již dvakrát nedobrovolně přesunut do jiného penzijního fondu, naposledy z docela malého penzijního fondu s většími výnosy do mnohem většího penzijního fondu s výnosy zcela zanedbatelnými (pokud se nemýlím, v dané roce dokonce s nejhorsími na trhu), jehož vlastník si bez mého vědomí ten můj prostě koupil...

Protože již více než třicet let důchodovou problematikou žiji a díky šťastnému řízení osudu a mnoha zajímavým příležitostem jsem měl možnost si ji teoreticky i prakticky osahat doma, v Evropě i zámoří, rád bych se podělil o řadu poznatků a „stieglitzovsky“ okomentoval některé hlavní problémy důchodových reforem a mýty, na kterých je založena řada dnes více či méně hlasitě propagovaných názorů na podobu současné i budoucí důchodové reformy.

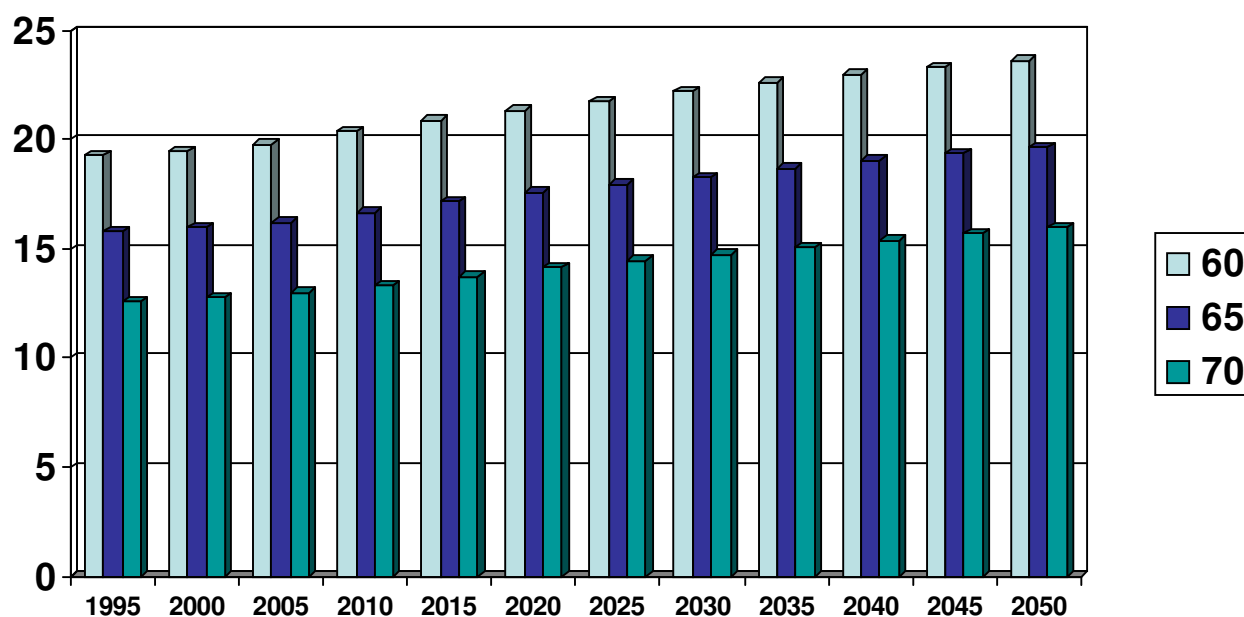
I.

Úvodní poznámky

Úvodem je dobré si připomenout, co vůbec nezpochybňuji. Především skleníkový efekt a globální oteplování, které představuje pro důchodové systémy demografické stárnutí obyvatelstva, a které zcela zřetelně odůvodňuje potřebu reforem současného důchodového systému (v zájmu jeho finanční stabilizace na úrovni garantující sociálně přiměřené důchody) – nikoliv však jeho zničení.

Proto plně podporuji cíle EU v důchodové oblasti, které představují přiměřené důchody, finančně udržitelné důchodové systémy, zvýšení zaměstna(tel)nosti, omezování předčasných důchodů, zvyšování flexibility v důchodu a posilování pobídek k práci. Snad bych jen přidal česky specifickou potřebu narovnání nerovné pojistné zátěže mezi osobami samostatně výdělečně činnými a zaměstnanci, která narušuje jak snahu o přiměřené důchody, tak finanční udržitelnost našeho důchodového systému.

Věřím v dobré zprávy pro lidi, jakou je např. ta, že očekávaná doba dožití se v Evropě prodlužuje, a že pokud se nic dramatického nestane, bude se prodlužovat i dál, jak ukazuje na svislé ose následující graf dokládající, jak se můžeme dnes s optimismem do budoucna dívat my, 60, 65 a 70 letí:

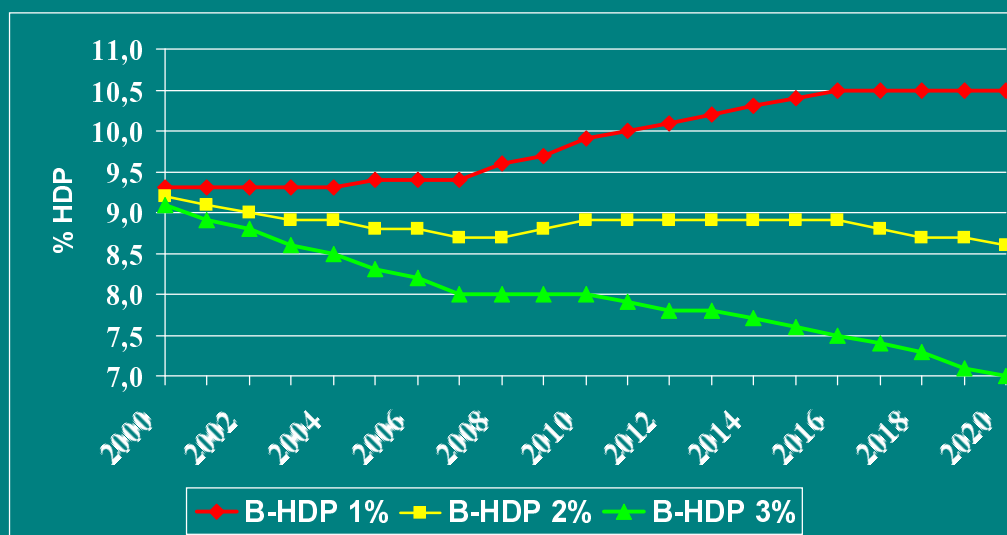
Nevěřím však, že je to pro důchodové systémy tragédie, na kterou je třeba reagovat dramatickými gesty v podobě radikálních reforem, jak jsme toho svědky v některých sousedních zemích, s nimiž jsme historicky nedávno sdíleli podobný osud, ale chápu, že je to výzva pro moderní společnost, jak se dokáže s tímto faktem vyrovnat způsobem, který by rostoucí počet starších občanů neuvrhl do chudoby. Je zřejmé, že tento ambiciózní cíl vyžaduje více peněz, solidaritu a přerozdělování, nemají-li důchody dramaticky poklesnout a má-li být zachována současná stále ještě vysoká sociální soudržnost naší společnosti i do budoucna. Tady již ovšem narážím na první mýtus, který se snaží veřejnosti nikoliv náhodou vnutit představu, že lepší důchody lze zajistit i s nižšími daněmi a pojistným pouhou privatizací veřejného důchodového systému.

Při vyvracení této nepravdy se neomezím jen na svá empirická pozorování řady vyspělých důchodových soustav ve světě, které to ve svých praktických nákladech nepotvrzují, ale také upozorněním na docela čerstvé práce Davida Marka, Patria Finance, Praha (PENZIJNÍ REFORMA V ČR: KONVERZE KE KOMBINOVANÉMU SYSTÉMU S OHLEDEM NA LIMITY FISKÁLNÍ POLITIKY) a Jana Kubička, Česká národní banka, Praha (PROČ PŘECHOD PRŮBĚŽNÉHO PENZIJNÍHO SYSTÉMU NA FONDOVÝ NIJAK NESOUVISÍ S DEMOGRAFICKÝM VÝVOJEM?) publikované v časopise POLITICKÁ EKONOMIE 1/2008, které ukazují pozornému čtenáři na stejný závěr velmi propracovanými propočty a modely. Doporučuji vřele k přečtení.

Pro úplnost je na místě ocitovat i bývalého náměstka ministra práce a sociálních věcí Ing. Jiřího Rusnoka, který ve své práci „*Současný důchodový systém a možnosti jeho reformy*“ z doby působení na uvedeném ministerstvu (2. pol. 90. let) uvádí, že „*Změna způsobu financování penzí změní rozložení makroekonomických nákladů na starší generaci ve společnosti, ale v zásadě nezmění jejich velikost.*“ Z grafu z uvedené práce, který se zabývá vztahem reálného růstu HDP a podílem výdajů na důchody na HDP přitom vyplývá i další užitečný poznatek, že dobře fungující ekonomiku stárnutí neporazí (povšimněme si přitom nijak zvlášť příznivých autorem použitých parametrů pro tyto modelace a porovnejme s dnešní skutečností) – je to docela dobrá zpráva pro průběžný důchodový systém a pro současné i budoucí důchodce, kterým tento v současnosti stále osamocený I. český důchodový pilíř poskytuje dobré sociální jistoty i jejich vyhlídky do budoucna:

Podíl výdajů na důchody na HDP v závislosti na růstu HDP

B-valorizace důchodů plně dle cen a 1/3 růstu reálné mzdy

Předpoklady projekce - valorizace důchodů plně podle cen a 1/3 růstu reálné mzdy

Věková hranice se zvyšuje podle zákona č. 155/1995 Sb.;

Nezaměstnanost trvale 10 %;

Důchody se valorizují plně podle růstu cen a podle 1/3 růstu mezd;

Průměrný růst mezd 2000 - 2020 = 5,1%;

Průměrný růst cen 2000 - 2020 = 3,6 %;

Byly prověřeny tři varianty průměrného reálného růstu HDP v letech 2000 až 2020 - 1%, 2%, 3%.

Klíčem pro provedení úspěšné důchodové reformy je především konsensus rozhodujících politických sil v zemi o její podobě a také dohoda se sociálními partnery, kteří představují zástupce zaměstnavatelů a zaměstnanců, tedy těch, kteří sociální systémy založené na pojištění financují v rozhodujícím měřítku pojistným odváděným z mezd (platů) spolu s pojistným odváděným osobami výdělečně činnými. Požadavek konsensu pro

provedení reformních změn patří k výrazným poselstvím evropské tradice a je vysoce vyzdvihován především pro jeho dlouhodobě stabilizující hodnotu.

V České republice se společenský konsensus ve vztahu k důchodové reformě po uplynutí funkčního období první polistopadové vlády nedaří dosahovat, a proto jsou prováděny spíše pouze dílčí parametrické úpravy průběžného důchodového systému, s nimiž se opozice většinou jen těžko smiřuje, často přes nesouhlas odborů.

V návaznosti na chilskou důchodovou reformu založenou na rozsáhlém uplatnění fondového financování důchodů prosazenou autoritativním režimem, která byla dlouho považována (s ohledem na dnešní poznatky o jejích výsledcích) neprávem za úspěšný reformní příklad dobré praxe hodný následování i v evropských zemích, objevuje se tendence „silového“ prosazování důchodové reformy i v některých nových členských zemích EU (vláda Mikuláše Dzurindy takto prosadila svoji důchodovou reformu (opt-out) na Slovensku a předseda české vlády Ing. Topolánek se také vyslovil pro prosazení obdobné důchodové reformy v České republice bez ohledu na postoj opozice a sociálních partnerů).

Ještě než přejdeme do žhavé české současnosti, je na místě připomenout si záslužný kus práce, zejména provedené analýzy a formulované závěry a hodnocení obsažené v Závěrečné zprávě tzv. Bezděkovy komise a vyvrátit mýtus o dosažení shody o podobě budoucí důchodové reformy v České republice, které se s ní dnes spojují.

II.

Poselství Bezděkovy komise

V minulém volebním období proběhl slibný pokus o dosažení konsensu o české důchodové reformě, když byl ustaven předsedy politických stran zastoupených v té době v Poslanecké sněmovně k posouzení návrhů jednotlivých politických stran na pokračování důchodové reformy v České republice Tým expertů uvedených politických stran, jehož posláním bylo formulovat podrobněji technické parametry jednotlivých reformních scénářů tak, aby bylo možné věrohodným způsobem analyzovat jejich proveditelnost, finanční udržitelnost a sociální přiměřenost.

Bylo velkým oceněním odborného zázemí a potenciálu ČMKOS, že ČSSD využila pro práci v tomto týmu, pro který se vžil brzy název „Bezděkova komise“ podle jména koordinátora jejího výkonného týmu (Ing. Vladimír Bezděk, který tehdy pracoval v ČNB) odborníky ČMKOS na oblast důchodových systémů a makroekonomické otázky (Ing. Martin Fassmann, JUDr. Zdeněk Hájek, doc. Ing. Miroslav Hiršl, CSc. a JUDr. Vít Samek).

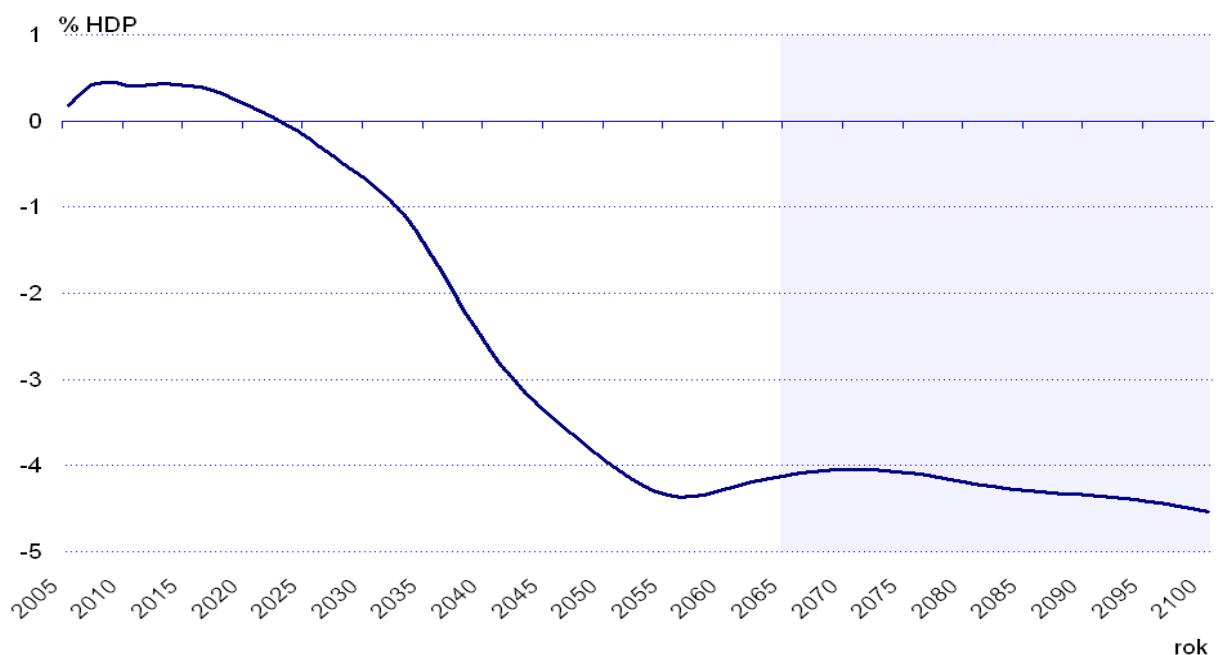
Bezděkova komise se zabývala nejprve makroekonomickými parametry, které poté byly použity k provedení jednotlivých analýz, prognóz a projekcí (očekávaná tempa hospodářského růstu, vývoj mezd, inflace, demografický vývoj, vývoj investičních výnosů, vývoj počtu pojištěnců, kteří budou plátcí pojistného, počtu důchodců apod.). Po několika kolech debaty se podařilo dosáhnout dohody na těchto důležitých výchozích předpokladech na půdě Týmu expertů a dohodnutá demografická prognóza a dlouhodobý makroekonomický scénář vytvořily rovné podmínky pro následné kalkulace jednotlivých reformních návrhů.

Poté byly Týmem expertů byly posouzeny varianty jednotlivých politických stran na základě analýz a modelových výpočtů provedených s využitím těchto sjednocených vstupních makroekonomických parametrů a také analýza tzv. základní (nulové) varianty, kterou představovala varianta současného průběžného důchodového pojištění, v němž by do budoucna nebyly prováděny žádné úpravy.

Přestože žádná z tehdejších parlamentních politických stran takovou variantu důchodové reformy nenavrhovala, bylo provedení prognózy a projekce dalšího vývoje průběžného důchodového systému v nulové variantě mimořádně důležité. Mělo poskytnout věrohodnou odpověď na otázku, zda je vůbec důchodová reforma I. pilíře důchodového systému potřebná a jaké by byly ekonomické a sociální důsledky situace, kdyby nebyl průběžný důchodový systém dále parametricky upravován, zejména, jak velký roční deficit ve vztahu k hrubému domácímu produktu by v důsledku takového přístupu vznikl.

Smysl nulové varianty byl tudíž jak politický tak ekonomický. Protože všichni zúčastnění experti si byli vědomi s ohledem na své znalosti a zkušenosti, k jakým výsledkům analýza nulové varianty důchodové reformy dospěje, očekávali, že její společně odsouhlasené výsledky vystaví transparentní a jasný ekonomický účet za politickou nečinnost politických stran, které se nebyly schopny v polistopadovém období shodnout na hlavních principech důchodové reformy, a také, že přimějí politické strany v Poslanecké sněmovně k jednání.

Očekávání expertů se potvrdila, jak ukazuje následující graf, který ukazuje, že po období předpokládaných přebytků nastane poměrně rychlý pád bilance ročních příjmů a výdajů důchodového systému do výrazného deficitu přesahujícího mj. hranici povoleného deficitu pro vstup členské země Evropské unie do Eurozóny (přijetí Eura):

Na základě výsledku analýzy této základní varianty provedené výkonným týmem koordinátora Týmu expertů pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o pokračování důchodové reformy dospěly všechny politické strany zastoupené v Poslanecké sněmovně k závěru o nutnosti důchodové reformy. Připomeňme si návrhy těch stran, které jsou zastoupeny v Poslanecké sněmovně i dnes (ODS a KDÚ – ČSL se podílejí na současném návrhu novely zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, který je v současné době projednáván v Poslanecké sněmovně):

ČSSD navrhovala pro důchodovou reformu v rámci I. pilíře „švédský“ systém pomyslných individuálních účtů (NDC), který spojuje výhody průběžného financování důchodového systému (šetrného v průběhu reformy k veřejným financím) s vyšší zásluhovostí příspěvkově definovaného dávkového schéma založeného na automatickém

vyrovnávání případných deficitů či přebytků v jednotlivých kalendářních letech. Dále ČSSD navrhovala výraznou podporu dobrovolných soukromých doplňkových důchodových systémů s širším zapojením zaměstnavatelů, které by zajistily přiměřené doplňkové důchodové příjmy budoucím generacím důchodců, jimž může nabídnout výhledově současný I. důchodový pilíř výrazně nižší náhradový poměr (podíl důchodu ke mzdě), než jaký zajišťuje současným důchodcům. Důraz na rozvoj dobrovolných soukromých doplňkových penzijních systémů kladla ČSSD i v zájmu financování tzv. předčasných starobních důchodů poskytovaných při nezaměstnanosti či z důvodu dlouhodobého výkonu fyzicky namáhavých zaměstnání v rizikovém prostředí (tj. jako kompenzaci v souvislosti s očekávaným zvyšováním důchodového věku stanoveného zákonem obecně pro všechny občany).

ODS navrhovala, aby průběžně financovaný státní pilíř zajišťoval jen rovný důchod, stejný pro všechny občany ve výši odpovídající životnímu minimu (cca na úrovni pouhých 20% průměrné mzdy) s tím, že by snížením pojistného odváděného na povinné důchodové pojištění vytvořen občanům prostor pro soukromé dobrovolné zabezpečení v rámci jejich individuální odpovědnosti (např. s využitím produktů životního pojištění). Návrh ODS nepočítal s další podporou ze strany státu při rozvíjení dalších doplňkových důchodových systémů a odmítal vytvoření zaměstnaneckých penzijních systémů.

KSČM navrhovala zachovat současný průběžně financovaný I. důchodový pilíř v současném stavu s tím, že počítala v dlouhodobém horizontu s růstem důchodového věku na 65 let (s touto věkovou hranicí počítaly v zásadě všechny politické strany, některé, včetně KSČM jen za určitých podmínek) s tím, že příjmová strana průběžného důchodového systému bude postupně posilována k vyrovnání očekávaného deficitu zvýšením daňové zátěže práce, přesunem prostředků z ostatních částí státního rozpočtu, o platbu státu ve výši zrušeného příspěvku na penzijní připojištění, o příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a o zdroje získané v důsledku zavedení platby na sociální pojištění pro OSVČ minimálně ve výši průměrné mzdy a o převedení 10% celostátního inkasa spotřebních daní.

KDÚ-ČSL navrhovala realizovat v průběžně financovaném I. důchodovém pilíři parametrické úpravy, včetně zvýšení důchodového věku na 65 let, které posílí jeho solidaritu s tím, že bude umožněno dobrovolné nevratné převedení 8 z 28 % pojistné sazby ze státního systému na vlastní kapitálový účet občana (tzv. opt-out, tj. navrhovala realizovat „slovenský“ typ důchodové reformy), což zvýší ekvivalenci systému pro ty, kteří této možnosti využijí. Valorizace vyplácených důchodů by byla prováděna již jen podle růstu cen (CPI). Příjmy státního důchodového pilíře měly být k vyrovnání značného deficitu, který by byl důsledkem opt-out, posíleny o příjmy plynoucí ze zvýšení nepřímých daní (navrhováno bylo zvýšení snížené sazby DPH z 5 % na 8 %).

V návaznosti na závěry „Bezděkovy komise“, které byly akceptovány předsedy politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně jako základ pro budoucí praktické práce na důchodové reformě, byl ve druhé polovině roku 2005 zpracován **návrh Dohody politických stran o dalším pokračování důchodové reformy**, o kterém se intenzivně jednalo prakticky až do voleb v průběhu prvního pololetí roku 2006, která však nebyla pro nedohodu o zvyšování důchodového věku na 65 let podepsána. V rámci této dohody, která se neomezovala pouze na reformu průběžného důchodového pojištění, se dále počítalo s vytvořením fondu důchodové reformy, s podporou dobrovolných důchodových systémů (řešícími předdůchody pro zaměstnance vykonávající rizikové a namáhavé práce), reformou penzijního připojištění se státním příspěvkem i s některými parametrickými změnami průběžného systému.

Po volbách byla z iniciativy nového ministra práce a sociálních věcí RNDr. Petra Nečase obsažená v dopise zaslaném předsedům parlamentních poslaneckých stran ze dne 6. října 2006, spolu s materiálem Ministerstva práce a sociálních věcí obsahujícím návrhy na

další pokračování důchodové reformy cestou parametrických změn průběžného důchodového systému obnovena diskuse parlamentních politických stran v pokračování důchodové reformy v České republice a **ustavena politická skupina k důchodové reformě vedená ministrem práce a sociálních věcí**. Z jednání této skupiny vyplynulo, že varianty reformy zadané Týmem expertů pěti politických stran v minulém volebním období vnímá většina účastníků skupiny jako překonané a že pro další práci budou využívány jen závěry výkonného týmu – tzv. Bezděkovy komise, a že žádná ze zúčastněných politických stran nebude prosazovat zavedení penzijního připojištění (opt-out) jako povinné ze zákona.

Jednání uvedené politické skupiny však neskončilo dohodou a vláda (ministr práce a sociálních věcí RNDr. Petr Nečas) přistoupila k realizaci vlastních kroků důchodové reformy, které byly formulovány v Programovém prohlášení současné koaliční vlády (jak v rámci reformy veřejných financí, tak zejména v Poslanecké sněmovně projednávaným vládním návrhem novely zákona o důchodovém pojištění – tisk. č. 435, který směřuje k provedení parametrických změn průběžně financovaného důchodového systému).

Připomeňme si, které kroky v důchodové reformě vláda ve svém programovém prohlášení vyhlásila a porovnáním s tiskem č. 435 zjistíme, že vláda své restriktivní kroky při reformování I. pilíře důchodového systému plní:

- a) Odstranění automatických valorizačních schémat s výjimkou důchodů. U nich má být zachována indexace s cílem nepřipustit pokles reálné hodnoty penzí.
- b) Garantování minimálních příjmů důchodců ve výši životního minima.
- c) Důchodový systém má být postaven na mezigenerační solidaritě (nezmiňuje se příjmová solidarita) a na podpoře rodin s dětmi.
- d) Pokračování ve zvyšování důchodového věku na 65 let.
- e) Prodloužení minimální délky doby pojištění pro nárok na starobní důchod na 35 let.
- f) Zavedení maximálního vyměřovacího základu pro placení pojistného.
- g) Zavedení pásma pružného věku pro odchod do důchodu.
- h) Vytvoření dalšího dobrovolného pilíře založeného na opt-out (vyvedení části prostředků z průběžného systému na individuální soukromé účty).

Vládou navržené kroky bez ohledu na přijatelnost či nepřijatelnost jednotlivých opatření, která jsou zahrnuta do uvedené novely zákona o důchodovém pojištění (mimo výše uvedených), jsou předmětem zásadního nesouhlasu ze strany ČMKOS zejména pokud jde o změny týkající se nezapočítávání doby studia na střední, vyšší odborné škole a vysoké škole od 18 let jako náhradní doby pojištění a nová koncepce invalidního důchodu, která směřuje k značnému snížení jejich počtu i výše), mají nesporně potenciál dlouhodobé finanční stabilizace důchodového systému.

Problém však spočívá ve zdánlivé maličkosti. Připomeňme si dvě dílčí skutečnosti, které velmi relativizují optimismus při pohledu na prognózy a projekce v důchodové oblasti, které jsou uvedeny v důvodové zprávě k projednávaným parametrickým změnám. Tou první je fakt, že valorizace vyplácených důchodů provedené v letech 2006 a 2007 změnily očekávání na výdajové straně důchodového systému oproti výstupům provedeným Bezděkovou komisí v roce 2005. Došlo ke snížení předpokládaných přebytků a zkrácení období předpokládaných přebytků o 5 let.

To nevypovídá o nepřesnosti provedených prognóz provedených týmem expertů, ale o neochotě politiků držet se ve své rozhodovací praxi předpokladů, na nichž byly tyto prognózy založeny. Potvrzuje se tak empiricky ověřená pravda, že větším rizikem než

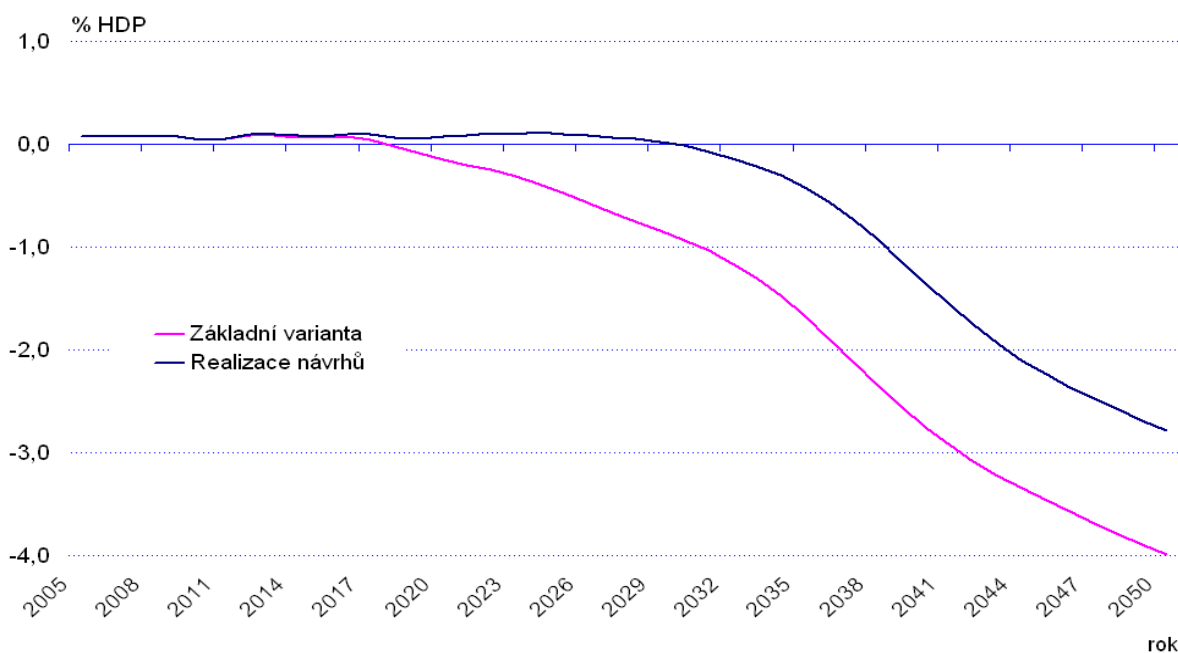
demografické změny (stárnutí) je pro veřejný průběžně financovaný důchodový systém politické rozhodování o jeho parametrech.

Na tom není nic divného, je notoricky známou skutečností, že krátkodobý horizont praktické (pragmatické) politiky je v příkrém rozporu s potřebou dlouhodobé předvídatelnosti, stability a sociálněprávních jistot důchodového systému. Mimochodem to je jeden z klíčových důvodů, proč je tak důležité dosažení co nejširšího politického a společenského konsensu v případě důchodových reforem a nemá cenu se pokoušet protlačit silou více či méně nevratné změny v důchodovém systému.

Konec konců to bylo i důvodem, proč Švédsko koncem 90. let minulého století po mnoha letech diskusí přistoupilo k zavedení NDC systému (systému pomyslných individuálních účtů), tedy důchodového systému založeného (řeceno velmi zjednodušeně) na mechanismu automatického vyrovnávání jeho finanční bilance, který sňal na delší dobu z politiků potřebu korekcí hospodaření tohoto systému a odňal jim prostor pro volné úvahy při rozhodování zejména o valorizacích důchodů, které jsou typicky štedřejší před volbami než kdykoliv jindy.

Druhou důležitou skutečností je informace zveřejněná dne 4. ledna 2008 v Hospodářských novinách, o tom, že Mirek Topolánek, předseda české vlády, prohlásil, že „třetí etapu důchodové reformy, tedy opt-out, chceme stihnout do roku 2010, vše je napsáno a může jít do legislativního procesu s tím, že na povinné spoření by mělo jít okolo 4 % sociálního pojištění.“

To jsou velmi závažné informace o ceně mnoha miliard „případného deficitu“, které proto stojí za trochu úvah a zamyšlení, zvláště když stejná vláda, jako řídí Mirek Topolánek, ve své důvodové zprávě k návrhu novely zákona o důchodovém pojištění projednávané Poslaneckou sněmovnou vyjádřila finanční dopady jí navržených opatření na finanční bilanci důchodového pojištění tímto přesvědčivým grafem, který uvedené skutečnosti do úvahy nebere:

Vše by zdánlivě nasvědčovalo tomu, být pro navržené změny, utáhnout si (tj. současným i budoucím důchodcům) opasky s vědomím, že závažnější finanční potíže

důchodového systému nenastanou již po roce 2020, ale nejdříve až po roce 2035. Otázkou je, co je pravda? Je pravdou tento graf, který je součástí vládního návrhu projednávaného Poslaneckou sněmovnou nebo je pravdivé prohlášení předsedy vlády o tom, že cca 4 % ze sazby 28 % odváděného pojistného vláda vyvede ze solidárního průběžně financovaného I. pilíře do soukromého systému tzv. II. důchodového pilíře, v němž si bude každý vytvářet svůj budoucí důchod individuálně (jen za své)?

Obě pravdy totiž dohromady nejdou. Pokud pan předseda vlády splní, co slibuje, k žádné finanční stabilizaci důchodového pojištění nedojde a naše země bude řešit po mnoho let poněkud jiné problémy – deficity důchodového systému (a tedy i veřejných financí) budou mnohem dříve a mnohem vyšší, než ukazuje uvedený graf!

Odstranění zadlužování budoucích generací, o kterém tak často všichni při obhajování reformy veřejných financí a při parametrických úpravách průběžného důchodového systému z mnoha vládních úst slyšíme, se tak odloží na neurčito. Naopak budoucí generace mladých, které nemáme zadlužovat, a na jejichž úkor nechceme žít, zaplatí díky opt-outu stejný účet dvakrát: zaplatí nejen důchody současných důchodců, ale i důchody své!

„Není žádný oběd zadarmo!“, zdůrazňoval často známou pravdu o důchodových reformách Vladimír Bezděk. Opravdu není, peníze jsou jen jedny, a pokud k těm, které představují dnes základní důchodový pilíř (jde o cca 300 mld Kč ročně), nikdo žádné další nepřidá, nemohou na současné hrazení důchodů pro dnešní důchodce z průběžného veřejného systému a na hrazení pojistného „vyváděného“ do soukromého důchodového systému pro důchodce budoucí stačit, aniž bychom tyto důchodové nároky dramaticky nesnížili.

Nejde tedy pouze o anonymní a teoretická čísla makroekonomické rovnováhy důchodového systému, nad nimiž by bylo možné pokrčit rameny či mávnout rukou, ale především a na prvním místě o výši přiznávaných i vyplácených důchodů dnes i do budoucna, pro současné i budoucí generace důchodců (EU požaduje a úmluvy MOP nás zavazují, aby důchody byly přiměřené – myslí tím v rozumném vztahu k předchozím pracovním příjmům a také k životním nákladům důchodců).

Dalo by se hodně vsadit na to, že pokud vláda opt-out (II. pilíř) zavede, bude následně připravena další novela zákona o důchodovém pojištění s podobným grafem, který bude stejně optimisticky ukazovat na odsunutí finančních problémů důchodového systému (I. pilíř) do poněkud vzdálenější budoucnosti, jen s tím rozdílem, že si budeme zvykat na důchodový věk 67 let, zrušení zbývajících náhradních dob, zrušení invalidního důchodu prvního stupně či valorizaci důchodů prováděnou jen podle růstu cen a další „logická“ opatření, která vykryjí (velmi částečně) schodek, který zavedení opt-outu způsobí. Vize rovného důchodu ve výši poblíž životního minima se začne postupně naplňovat....

Poslanec Ing. M. Opálka si dal práci a vytvořil přehled příjmů a výdajů důchodového pojištění od roku 1993, z něhož je velmi názorně patrné, jaký devastující vliv má na finanční rovnováhu průběžného systému vyvedení i poměrně malé části vybraného pojistného, tedy ve prospěch jiných potřeb státního rozpočtu (veřejných financí). Přitom v letech 1996 až 2003 byly tehdejší vládou „vyvedeny“ pouze prostředky odpovídající sazbě 1,2 % pojistného (tedy více než třikrát méně, než nyní připustil pan předseda vlády či téměř sedmkrát méně, než je vyváděno každoročně na Slovensku), a tak lze pouze konstatovat, že dnes by šlo o roční deficity ve výši nejméně 50 mld Kč (spíše však výrazně vyšší) zorganizované vládou, která bez okolků v rámci reformy veřejných rozpočtů nemilosrdně škrtá mnohem menší sociální výdaje.

Malý „opt-out“ jsme již před lety v České republice zažili

Rok	Nevýběr pojistného	Kumulace pohledávek (pojistné+penále+pokuty)	Saldo	Sazba pojistného v %	Průměrná míra nezaměstnanosti v %	
					Stará metodika	Nová metodika
1993	2,833	3,145	6,184	27,2	3,0	
1994	3,495	7,049	13,839	27,2	3,3	
1995	6,112	13,762	8,397	27,2	3,0	
1996	8,312	21,985	4,203	26,0	3,1	
1997	10,083	32,564	-2,960	26,0	4,3	
1998	7,127	39,854	-9,889	26,0	6,0	
1999	9,222	49,127	-16,033	26,0	8,5	
2000	6,489	55,850	-16,409	26,0	9,0	
2001	3,881	60,638	-15,603	26,0	8,5	
2002	0,909	61,749	-18,264	26,0	9,2	
2003	1,731	63,754	-15,464	26,0	9,9	
2004	- 1,782	61,977	8,955	28,0	10,2	9,2
2005	0,329	62,180	6,457	28,0		9,0
2006	- 2,996	59,721	6,993	28,0		8,1

Ukazuje se, že zdánlivě jednoduché počty se komplikují. Samozřejmě je možné a legitimní pokusit se zavést v kterékoliv zemi soukromý fondový systém za cenu vyvedení části prostředků z průběžného důchodového systému. Důvody jsou zřejmé, zmíníme alespoň tři z nich, které mají podle mého názoru zvlášť zásadní význam:

- kombinovaný důchodový systém je odolnější vůči rizikům, s ohledem na skutečnost, že průběžný i fondový systém mají odlišnou citlivost na různé typy rizik (jde tedy o efekt diverzifikace rizika),
- zachová se přirozená vazba pojistného na mzdu, která zachovává do budoucna i sociálně důležitý předpoklad vytvoření důchodových úspor schopných zajistit přiměřený náhradový poměr doplňkového důchodu ke mzdě, aniž by se současně zaváděl nový zaměstnanecký systém (který je v tzv. starých členských zemích obvyklou osvědčenou součástí důchodového systému, ale pro české pravicové strany představuje nepřekročitelnou překážku při jejich úvahách o důchodové reformě),
- není zapotřebí zvyšovat pojistné hrazené zaměstnanci a zaměstnavateli a tedy zvyšovat tzv. vedlejší náklady práce, což je dnes považováno v liberálně orientovaných ekonomických a politických kruzích za nemravnost ohrožující konkurenceschopnost našich podniků bez ohledu na vcelku dobře průkazný velký rozdíl v ceně práce ve starých členských zemích a v České republice.

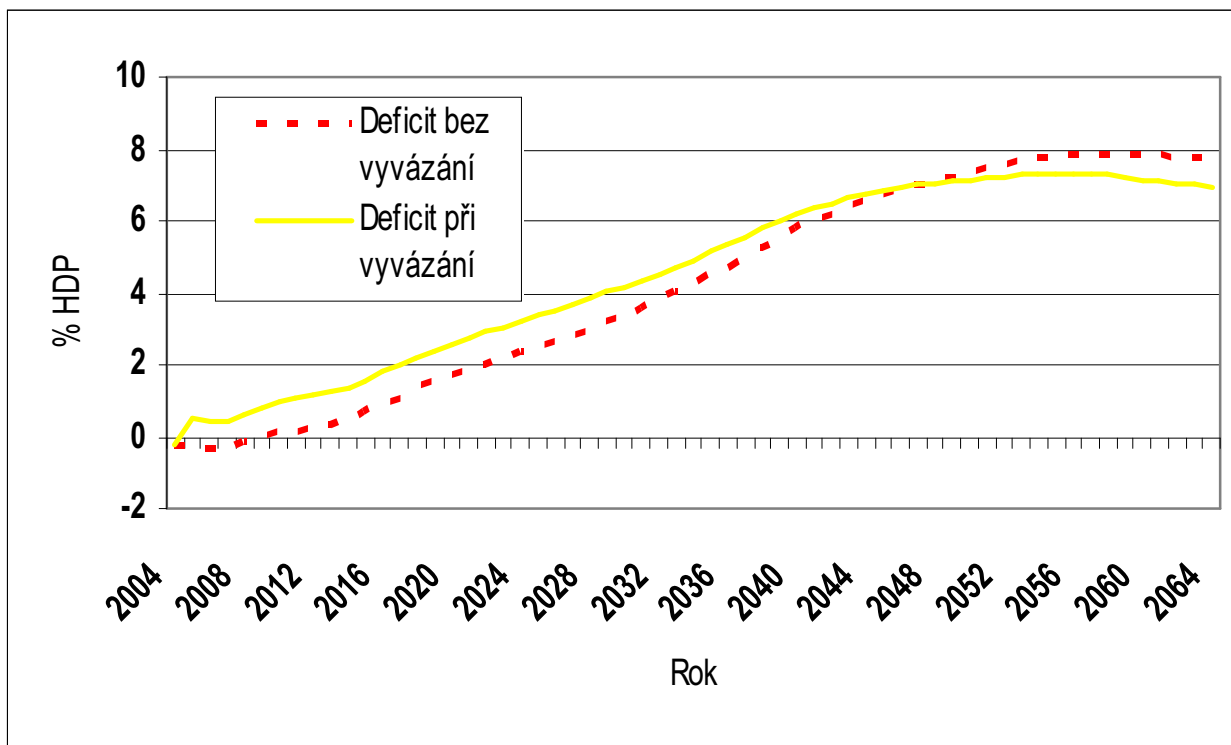
Je však současně třeba odpovědět na otázku, z jakých zdrojů bude kryt deficit průběžného důchodového systému v řádu několika procent hrubého domácího produktu ročně po dlouhé transformační období, ve kterém bude zapotřebí současně vyplácet z průběžného systému (nijak nesnížené) důchody současným důchodcům a z části též těm občanům, kteří přejdou do nového soukromého pilíře, avšak získali již i velmi krátkou započitatelnou dobu v průběžném pilíři.

Vzhledem k tomu, že současná vládní koalice si v tomto směru svázala ruce svými záměry snižovat přímé daně a snižovat pojistné, nabízí se pouze zdroje plynoucí z daní nepřímých (tj. zdražování), popř. z privatizace (těch již však není k dispozici příliš mnoho a většinou jsou již „omašličkovány“, tj. ví se již docela přesně o jiných účelech, k nimž jsou již předem vyhrazeny).

Právě zde, v této klíčové otázce a odpovědi na ni, která svým důsledkem v podmínkách České republiky postihne vždy občany (ať již v podobě nižších důchodů nebo vyšších cen) a ministra financí jakékoliv budoucí vlády (místo reformy veřejných financí bude obsluhovat státní dluhovou službu zajišťující drahé zdroje k financování důchodů, které mohly být bez reformy podle opt-out scénáře získány mnohem levněji), spočívá jádro nesouhlasu ČMKOS se zavedením opt-out a také s parametrickými změnami průběžného systému důchodového pojištění, které zavedení opt-out předjímají.

V každém případě v sobě mají tyto parametrické změny potenciál snižování rozsahu onoho obřího dluhu, k němuž vede vyvázání části prostředků ze solidárního základního veřejného důchodového systému ve prospěch individuálního systému soukromého. Již dnes však lze jednoznačně konstatovat, že pro účely zavedení opt-out důchodové reformy je tento potenciál příliš malý.

V této souvislosti je na místě si připomenout již pozapomenutý graf, který vytvořilo před několika lety Ministerstvo práce a sociálních věcí v dobách, kdy byly vážně vyslovovány úvahy o zavedení povinného spoření v České republice (naštěstí k jejich realizaci v praxi nedošlo) a kvantifikovány odhady možných finančních důsledků takového kroku:

Tedy se uvažovalo o povinném spoření na úrovni 8 % z dnešní 28 % sazby pojistného odváděného na důchodové pojištění (tj. obdoba systému dnes zavedeného na Slovensku) a výsledek propočtů je pro zastávce tohoto řešení tragikomický. Ukazuje se, že za takových předpokladů je ekonomicky výhodnější nedělat žádnou důchodovou reformu

(tedy ani současné navržené parametrické změny) a raději nečinně „přihlížet zkáze“, než realizovat s mnoha dalšími riziky a problémy (včetně sociálních i politických, i těch které ještě ani neznáme) uvedený opt-out.

Deficit, který takto vznikne, je totiž v časovém horizontu, který má reálný politický i sociální význam (co dnes víme my o problémech a možnostech světa a České republiky po roce 2050, když můžeme porovnat, co věděli naši předchůdci v roce 1960 o těch dnešních?) nižší než deficit, který způsobí veřejným financím zavedení opt-out důchodového scénáře.

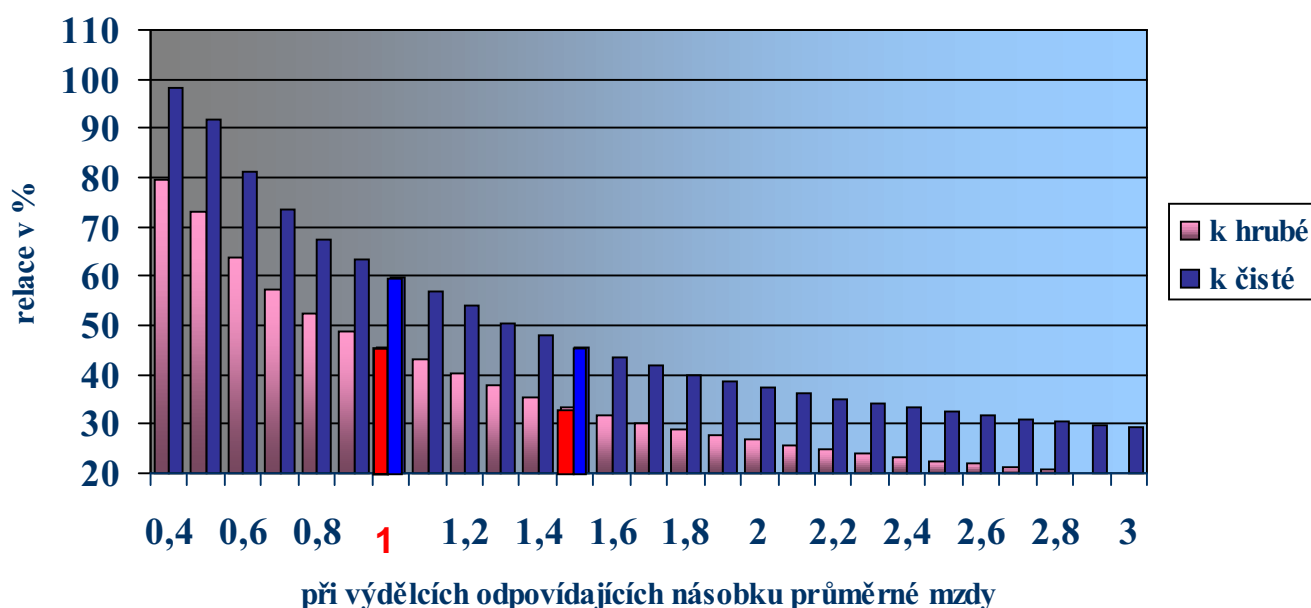
III.

ČMKOS a soukromé důchody

Předchozí úvahy neznamenaají, že ČMKOS je zásadně proti soukromým důchodovým systémům a jejich dalšímu rozvoji v České republice. Je však třeba zdůraznit, že ČMKOS nesouhlasí s tím, aby tyto systémy byly vytvářeny na úkor průběžného systému, který představuje dnes jediný reálný důchodový systém pro většinu občanů, kterou spolehlivě chrání před chudobou. To docela názorně dokládá další starší graf z dílny Ministerstva práce a sociálních věcí, který si uchovává dodnes své solidární poselství o sociálně udržitelných důchodech.

Tento graf ukazuje náhradový poměr, tj. poměr důchodu k hrubé a čisté mzdě. Zpravidla bývá používán k argumentaci, že průběžný systém v České republice velmi poškozuje příjmově silnější skupiny občanů, jimž zajišťuje jen malou „návratnost“ jimi zaplaceného pojistného. To je sice pravda, ale je dobré si za násobky průměrné mzdy na spodní ose grafu představit konkrétní počty zaměstnanců, kteří takovou mzdu pobírají. Za zvýrazněnou průměrnou mzdou (hodnota 1) je třeba vidět více než dvě třetiny zaměstnanců, kteří ji dnes pobírají.

Je tedy naprosto zřejmé, že ony velmi nízké náhradové poměry na pravé straně grafu se týkají velmi malé skupiny plátců pojistného, příjmově přitom velmi silné skupiny, která má možnost získat další doplňkové důchodové příjmy např. prostřednictvím životního pojištění. Stejnou možnost plátců pojistného pohybující se od středu grafu doleva reálně nemají, vzhledem k tomu, že své příjmy potřebují prakticky v plném rozsahu k úhradě běžných životních nákladů.

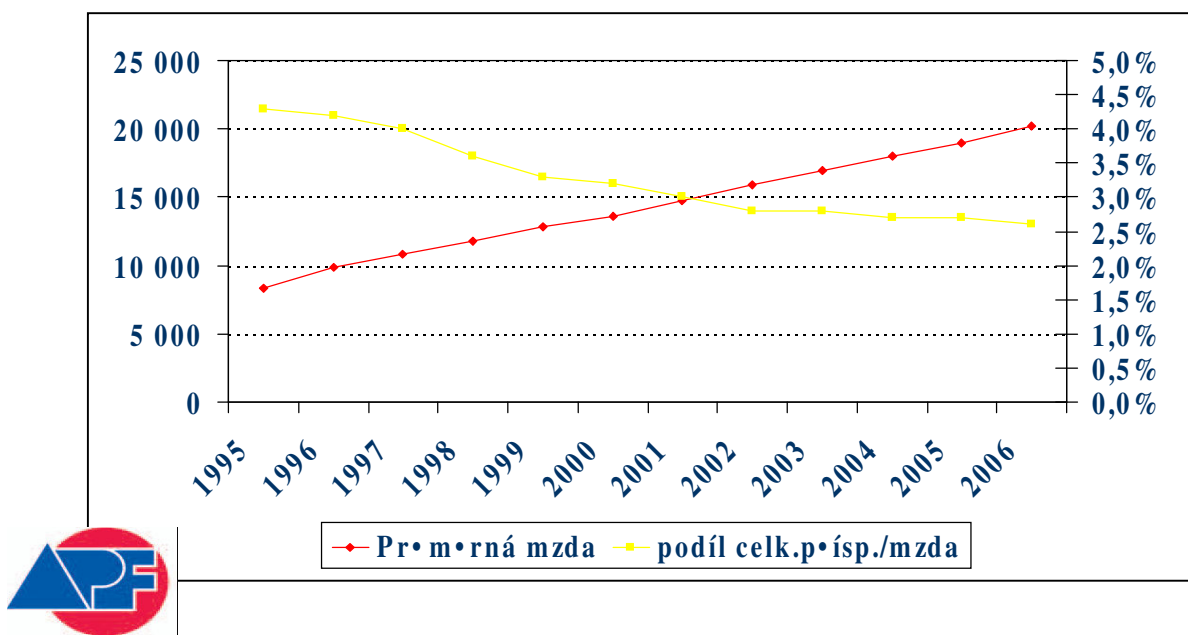
Má-li být pro tuto skupinu zaměstnanců vytvořena reálná možnost významnějších doplňkových příjmů získaných prostřednictvím soukromého fondového systému, musí být zajištěny i v potřebném rozsahu nové (další) finanční zdroje, které jim umožní hradit pojistné ve výši, která může reálně vytvořit doplňkové doživotní penze, které zajistí důchodcům do budoucna dodatečný náhradový poměr na úrovni 20 až 40 % průměrné hrubé mzdy.

To však vyžaduje překonat několik tabu naší společnosti, zejména její pravicově založené části. Především je třeba akceptovat myšlenku, že je třeba odvádět na soukromé důchody vyšší pojistné, a to jak na straně zaměstnanců, tak na straně zaměstnavatelů, a nebát se neziskové správy takového soukromého systému, která uspoří mnoho zbytečných nákladů. Cestou tedy není snížení pojistného na straně zaměstnavatelů, ale naopak jeho zvýšení, pokud je nemůžeme nahradit jinými, dnes již prakticky nedostupnými privatizačními zdroji. Ukazuje se, že cesta spoléhající na pouhé uvědomění si vlastní odpovědnosti všemi občany, nefunguje.

Tyto myšlenky nejsou ani nové, ani originální, ale používají se s úspěchem po dlouhá léta ve všech vyspělých zemích a jejich výsledkem jsou podnikové (odvětvové) důchody, které umožňují zaměstnancům v těchto zemích po odchodu do důchodu zachovat si spolu s důchodem ze základního veřejného důchodového systému prakticky stejnou životní úroveň, na jakou byli zvyklí v době své pracovní aktivity.

Tyto reformní možnosti jsou proveditelné i v České republice a lze k nim využít po provedení některých nezbytných reformních opatření i penzijní připojištění se státním příspěvkem, které díky nešťastnému nastavení svých základních parametrů na počátku devadesátých let dnešní hlavou našeho státu takové penze vytvořit nemůže, jak vyplývá docela přesvědčivě z následujícího grafu z dílny Asociace penzijních fondů:

Pokles relativní úrovně příspěvku

Tento graf názorně argumentuje ve prospěch zachování odvodu pojistného z mezd na jakýkoliv důchodový systém (soukromý i veřejný) a ukazuje na nevhodnost jiných řešení, zejména řešení, kdy je motivace účastníků platit příspěvky na své budoucí penze založena na pevně stanovené částce.

Zatímco průměrná mzda za celou dobu fungování penzijního připojištění se státním příspěvkem výrazně rostla (za uvedenou dobu se více než zdvojnásobila), podíl odváděných příspěvků na penzijní připojištění z počátečních nadějných cca 4 % díky nominálně pevně stanovenému státnímu příspěvku, který nebyl za celou dobu existence tohoto doplňkového systému valorizován, postupně klesá ke 2 %! Elementární pravidla fungování systému individuálních důchodových úspor přitom vyžadují, má-li výsledný důchod představovat významnější náhradu pracovního příjmu (mzdy), aby jejich relativní úroveň neklesala.

Investičními výnosy nelze tak dramatický pokles reálné hodnoty odváděných příspěvků nahradit - to přesvědčivě dokládá informace o reálné výkonnosti penzijních fondů působících v Českých podmínkách, která se pohybuje za celou dobu jejich působení pouze okolo 1 %.

Průměrná výše příspěvku účastníka na penzijní připojištění se státním příspěvkem je velmi nízká. V současné době dosahuje 496 Kč, tj. cca 2,3% průměrné hrubé mzdy (21.600 x 0,023 = 497 Kč). Ročně se průměrný příspěvek účastníka pohybuje na úrovni cca 6.000 Kč (496 Kč x 12 = 5.952 Kč). Ukazuje se, že schopnost pravidelně spořit částku 500 Kč měsíčně přesahuje reálné možnosti velkého počtu účastníků penzijního připojištění. Úvahy vlády o případném zvýšení státního příspěvku tak směřují spíše k posílení motivace příjmově silnějších skupin obyvatelstva, kterým umožní „optimalizovat své osobní investice“ a spořit vyšší částky prostředků, než k podpoře tvorby doplňkových důchodů příjmově slabších skupin obyvatelstva, které nemají ani na to, aby využily stávající pobídky.

Nízká výše příspěvku účastníka nevytváří předpoklady k dostatečnému akumulování prostředků ve výši, z níž by bylo možné při odchodu do důchodu vyměřit sociálně přiměřenou výši doživotní penze. Nízká průměrná výše příspěvku účastníka je rovněž důvodem, proč není dosud v plném rozsahu čerpán účastníky penzijního připojištění státní příspěvek. Přestože zákon umožňuje poskytovat jej až ve výši 150 Kč měsíčně, jeho průměrná výše čerpání činila v roce 2007 pouze 104 Kč měsíčně. Státní příspěvek nebyl od svého zavedení v roce 1994 valorizován.

Existují však i dobré zprávy, respektive první vlaštovky dobrých zpráv. **Za zaměstnance jako účastníka penzijního připojištění se státním příspěvkem může s jeho souhlasem platit penzijnímu fondu příspěvek nebo jeho část také zaměstnavatel** nebo jiná třetí osoba. Příspěvek zaměstnavatele byl k 30.6. 2007 v České republice poskytován cca 880 tisícům zaměstnanců. Stále významnější roli v této oblasti sehrává kolektivní vyjednávání, na němž se aktivně podílí jednotlivé odborové svazy sdružené v ČMKOS. Počet účastníků, kterým přispívá na penzijní připojištění zaměstnavatel, vzrostl podle šetření Asociace penzijních fondů ČR z 842 075 připojištěných k 31.12. 2006 na 906 603 připojištěných k 31.12. 2007 a průměrná výše příspěvku zaměstnavatele se zvýšila ze 497 Kč v roce 2006 na 535 Kč k 31.12.2007.

Přes tento pozitivní trend, však stále ještě **nízké příspěvky účastníků nestačí na získání dostatečného doplňkového příjmu ve stáří**. Jak vyplývá z následující simulace výpočtů doživotní penze s použitím „penzijní kalkulačky“, která je k dispozici na webových stránkách Asociace penzijních fondů, nízký příspěvek účastníka není schopen zajistit potřebný doplňkový příjem ve stáří. Následující tabulka ukazuje zejména na vysokou atraktivitu jednorázového vyrovnání vůči doživotní penzi, zejména pokud vezmeme do úvahy skutečnost, že pokud např. poživatel doživotní penze zemře již po přijetí jediné splátky penze, nezíská nikdo z pozůstalých nárok na jakékoliv plnění ze strany PF (s výjimkou případu, kdy byla sjednána pozůstalostní penze), zatímco vyplacené jednorázové vyrovnání získává účastník penzijního připojištění, popřípadě jeho pozůstalý, v plné výši (zvolený měsíční příspěvek 494 Kč odpovídá současné hodnotě průměrného příspěvku, 1500 Kč daňově optimální teoretické výši tohoto příspěvku podle stavu do konce roku 2007):

Tabulka: Měsíční výše nevalorizované doživotní penze muže a ženy ve věku 60 let

Měsíční příspěvek	Vstupní věk	Průměrné zhodnocení	IU celkem	Úspory účastníka	Státní příspěvek celkem	Výnos celkem	JV po zdanění	Doživotní penze muž	Doživotní penze žena
496	46	1%	116 331	83 328	25 133	7 870	115 150	697	628
496	46	3%	134 182	83 328	25 133	25 721	130 324	804	724
496	18	1%	403 755	249 984	75 398	78 373	391 999	2 325	2 115
496	18	3%	644 141	249 984	75 398	318 759	596 328	3 709	3 373
1 500	18	1%	1 031 944	756 000	75 600	200 304	1 001 858	5 941	5 404
1 500	18	3%	1 646 271	756 000	75 600	814 671	1 524 070	9 478	8 622

* Není-li uvedeno jinak, jsou uvedené hodnoty vyjádřeny v Kč.

** Vstupní věk 46 let byl zvolen tak, aby věk 60 let byl dosažen v roce 2008.

*** Hodnoty zhodnocení odpovídají reálnému zhodnocení PF za celou dobu fungování penzijního připojištění (1%) a hodnotě růstu světové ekonomiky (3%).

**** Rozdíl mezi výší penze mužů a žen vyplývá z použití úmrtnostních tabulek mužů a žen vydaných ČSÚ.

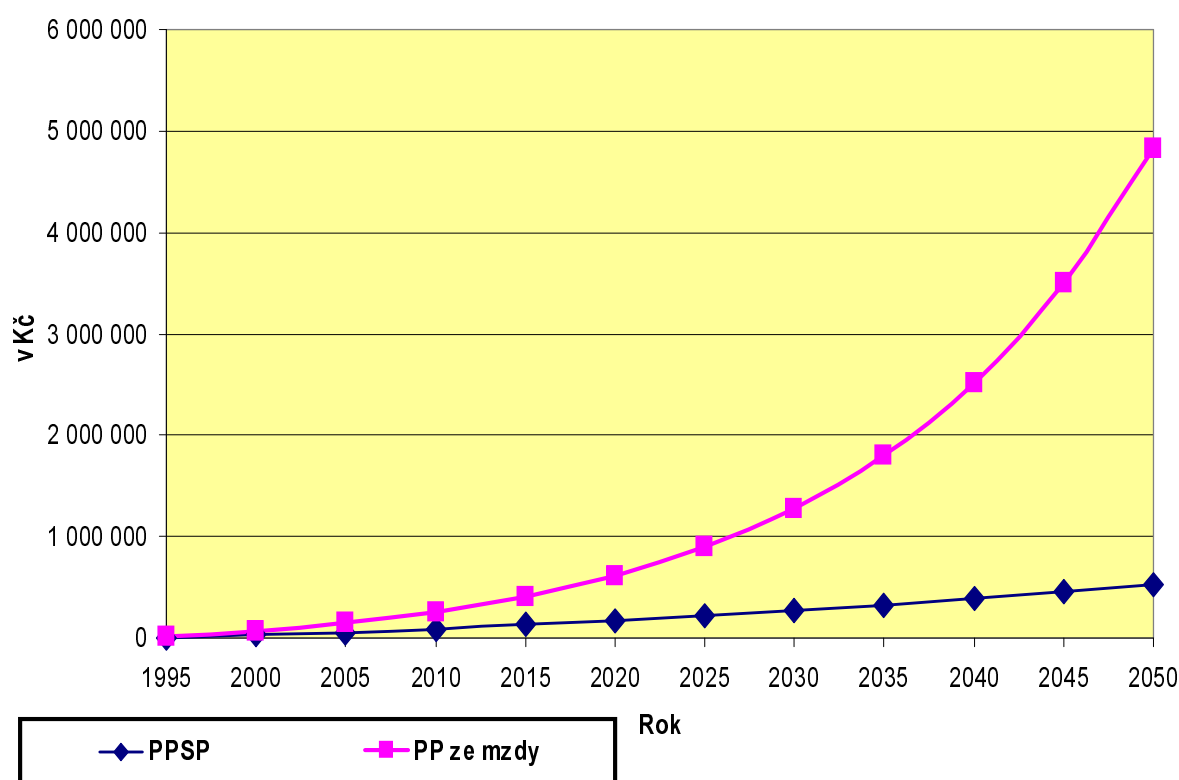
IU Individuální účet účastníka u penzijního fondu

JV Jednorázové vyrovnání

Je zřejmé, že pokud se parametry systému a výše odváděných příspěvků zásadněji nezmění, účastníci nebudou moci počítat s významnějšími doplňkovými důchody, a je proto zřejmé, že budou nadále preferovat jednorázové výběry naspořené částky. Důchodový smysl penzijního připojištění tak nebude naplněn ani v budoucnosti.

Vazba odváděných příspěvků na mzdu je pro budoucí důchodové nároky klíčová. Její vliv ve srovnání s možnostmi, jaké nabízí motivace účastníků odvádět své příspěvky do penzijního připojištění založená na státním příspěvku, ukazuje následující graf:

Vývoj individuálních účtů (bez výnosů)

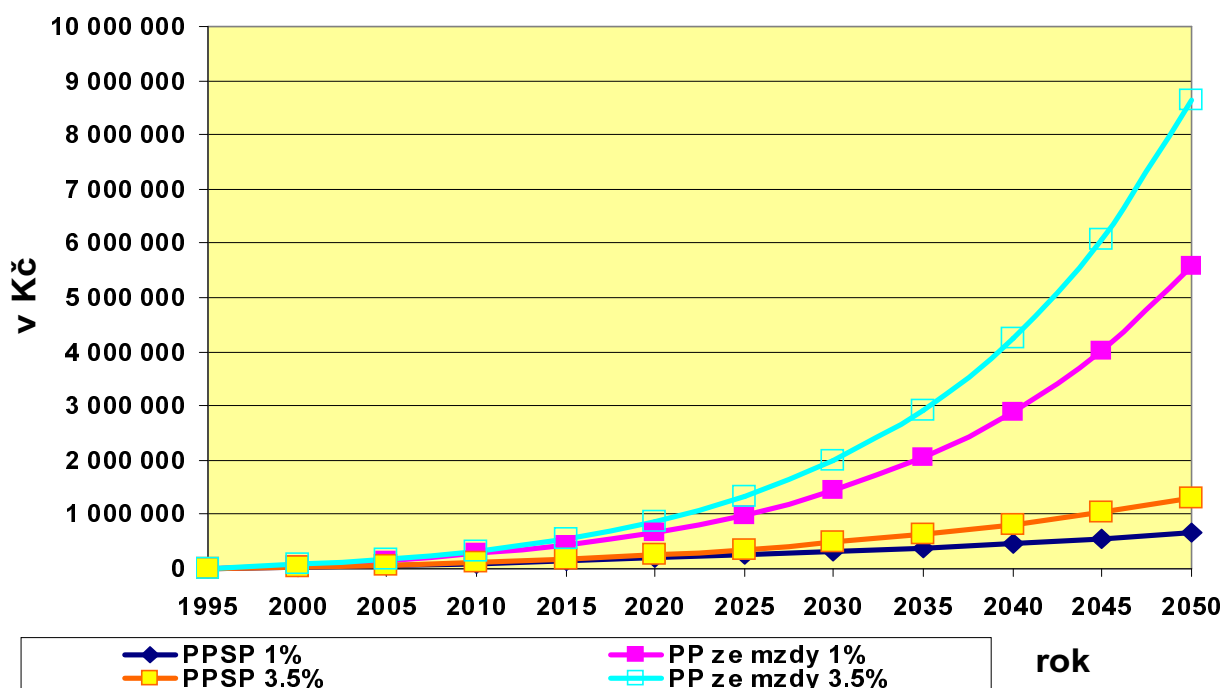
Na grafu je spodní čarou vyznačen vývoj celkové výše odváděných příspěvků do penzijního připojištění se státním příspěvkem, pokud by systém nebyl nijak reformován a státní příspěvek nebyl, tak jako dosud, zvyšován s ohledem na rostoucí mzdy. Strmě stoupající křivka ukazuje vývoj celkové výše odváděných příspěvků do penzijního připojištění zaměstnanců podle zákona, který byl původně předložen vládě v roce 1994 ke schválení, pokud by do tohoto neziskově provozovaného doplňkového důchodu bylo odváděno pojistné ve výši celkem 8 % průměrné mzdy (4 % by odváděl zaměstnanec a 4 % zaměstnavatel).

Graf ukazuje několik jasných souvislostí. Předně, přispívat je třeba po velmi dlouhou dobu a příspěvky musí kopírovat růst mezd. Pokud tomu tak není, výsledná dávka není sociálně přiměřenou a potřebnou náhradou mzdy, ale jen jakýmsi příspěvkem s velmi malou relativní i absolutní sociální hodnotou!

Právě zde spočívají důvody, proč ČMKOS dlouhodobě a tvrdošíjně požaduje zavedení zaměstnaneckého doplňkového důchodového systému. Jde jí o to, aby výsledné úspory, z nichž lze stanovit doživotně vyplácenou penzi, byly u většiny zaměstnanců dostatečné a umožnily jim zachovat již dosaženou životní úroveň i po odchodu do důchodu. Je zřejmé, že systém penzijního připojištění se státním příspěvkem k tomu za současných podmínek nevytváří potřebné předpoklady, a to ani v případě, že zvýšíme hodnoty koncových stavů individuálních účtů účastníků o výnosy, které mohou účastníci v této formě penzijního připojištění za stávajících parametrů dosáhnout.

Tyto hodnoty ukazuje následující graf, v němž jsou propočty modelovány s výnosy na úrovni 1 % (tj. výnosy odpovídající současnému dlouhodobému zhodnocení úspor v penzijním připojištění se státním příspěvkem) a s výnosy na úrovni 3,5 %, které odpovídají průměrnému růstu světové ekonomiky z dlouhodobějšího pohledu s vědomím, že pokud by se soukromé penzijní fondy staly základní formou důchodového systému ve světě, nemohly by dlouhodobě dosahovat výrazně odlišných hodnot svého zhodnocení.

Vývoj individuálních účtů včetně výnosů

I tento graf jasně dokumentuje přednost řešení založeného na principech zaměstnaneckého penzijního připojištění, kdy jsou příspěvky odváděny v jasně definované závislosti na mzdách oproti systému, který spoléhá na vlastní uvědomění jednotlivce o potřebnosti takových úspor a faktickou motivaci účastníků zakotvuje rigidním způsobem založeným na nominálně konstantní částce státního příspěvku.

Není přitom nutné zaměstnanecký systém zakládat jako novou strukturu spojenou nutně se vznikem nových (dalších) poskytovatelů těchto služeb. Penzijními společnostmi spravujícími zaměstnanecké penzijní fondy mohou být i současné penzijní fondy, po provedení některých reformních opatření, umožňujících oddělenou správu více penzijních fondů s různým organizačním uspořádáním, popřípadě investiční strategií.

To by umožnilo jak vyloučit zátěž plynoucí z individuálního získávání účastníků dnešními penzijními fondy (zprostředkovatelské odměny představují značnou a také zbytečnou zátěž do budoucna), tak vytvořit předpoklady k zavedení možnosti potřebných dávkových schémat umožňujících účelně a efektivně reagovat např. na aktuální požadavky na zavedení předčasných odchodů do důchodu pro zaměstnance dlouhodobě vykonávající fyzicky namáhavé, popřípadě rizikové práce v některých odvětvích ekonomiky (hornictví, chemie, doprava, stavebnictví aj.) apod.

K dosažení uvedených cílů jsou na základě uvedených informací zaměstnanecké penzijní fondy nezbytné, vzhledem k tomu, že umožňují eliminovat část nákladů souvisejících se „soutěžním“ zajišťováním doplňkových důchodů, a tedy v konečném důsledku zajistit pro zaměstnance i jejich dostatečnou (přiměřenou) výši. Uveďme si pro názornost propočty vycházející z konkrétního obchodního případu uskutečněného před dvěma roky, kdy předložily k zajištění doživotní výplaty své nabídky tři pojišťovny působící v České republice (v grafu označeny písmeny A, B, C). Tyto propočty uskutečněné na základě jejich nabídek (s předpokladem nulové inflace) ukazují „v dnešních cenách“ reálně dosažitelnou cenu doživotní penze ve výši 10 000 Kč měsíčně pro muže a ženy ve věku 60, 63, 65 a 67 let (tj. ve výši odpovídající průměrnému starobnímu důchodu poskytovanému z průběžně financovaného důchodového pojištění), v níž není zahrnuta valorizace ani zprostředkovatelské provize spojené s jejím sjednáním:

Pojiš•ovna		V•k v roce											
		60			63			65			67		
		2005	2020	2040	2005	2020	2040	2005	2020	2040	2005	2020	2040
A	Mu•	2,3	2,4	2,5	2,1	2,2	2,3	2,0	2,1	2,2	1,8	1,9	2,0
	•ena	2,6	2,7	2,7	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,4	2,1	2,2	2,3
B	Mu•	2,0	2,1	2,2	1,8	1,9	2,0	1,6	1,7	1,8	1,5	1,6	1,7
	•ena	2,3	2,3	2,4	2,1	2,1	2,2	1,9	2,0	2,1	1,8	1,9	2,0
C	Mu•	1,7	1,8	1,9	1,5	1,6	1,7	1,4	1,5	1,6	1,3	1,4	1,4
	•ena	2,0	2,0	2,1	1,8	1,9	1,9	1,7	1,7	1,8	1,5	1,6	1,7

Věkové hranice, pro které byly výpočty provedeny, byly vybrány tak, aby reagovaly na současné a v blízké či vzdálenější budoucnosti velmi pravděpodobné věkové hranice stanovené pro nárok na starobní důchod v průběžném českém důchodovém systému.

Porovnáním uvedených cen s předchozími grafy ukazujícími vývoj individuálních účtů (příspěvků a výnosů) soukromých penzijních systémů ukazuje, že penzijní připojištění se státním příspěvkem za současných podmínek neumožňuje vytvořit finanční zdroje dostatečné k pořízení takových penzí, zatímco zaměstnanecký penzijní fond založený na rostoucích příspěvcích odváděných v konstantní závislosti na rostoucích mzdách ano! To je důležitý argument pro prosazování možnosti zavést zaměstnanecké penzijní fondy i v České republice, argument ekonomické a sociální povahy, nikoliv politický, o to je jeho cena větší než zprava znějící politické a ideologické námitky o historickém překonání tohoto modelu.

Uvedená tabulka se vypořádává i s některými dalšími mýty. Z probarvených čísel na řádce „B, Muž, 63“ pozornému čtenáři neunikne, že ani soukromý penzijní systém není imunní proti stárnutí. Tak jak budou lidé žít déle, bude se zvyšovat i cena soukromé penze, jinými slovy, za stejné peníze dostane účastník v budoucnosti nižší penzi. Není to nic překvapivého - v průběžném systému to platí stejně, jenom je mu to vytýkáno jako nedostatek a riziko, které můžeme překonat privatizací penzí. Že to není pravda, potvrzuje i Jan Kubíček ve svém článku zmiňovaném v úvodu této práce.

Konečně lze v uvedené tabulce doložit i riziko nevhodného výběru poskytovatele penze, kterému je účastník v soukromém penzijním systému vystaven. Pokud nezíská a podrobně neprostuduje cenové nabídky mnoha poskytovatelů doživotních penzí (anuit), může snadno nakoupit drahou penzi. V příkladu probarveném ve sloupci „60, 2005, Muž, A, B, C“ vidíme, že v důsledku špatného výběru může ztratit i třetinu až čtvrtinu naspořených prostředků!

Jen pro informaci, která umožní pochopit, proč mezi časté parametrické změny důchodových systémů patří prodlužování zákonem stanoveného tzv. statutárního důchodového věku (tj. věku, v němž vzniká nárok na „plný“ starobní důchod), byla probarvena čísla na řádce „A, Muž, 60, 63, 65 a 67“, která ukazují na pokles nákladů (ceny) spojených s výplatou doživotního důchodu v důsledku prodloužení důchodového věku. Je opět příznačné, že tento vliv a význam je společný pro veřejné průběžné i soukromé fondové důchodové systémy.

IV. Závěrem

Důchodové reformy jsou, jak život na mnoha příkladech z minulosti dokládá, především o penězích. O těch, které jsou pro důchodové zabezpečení občanů k dispozici, i o těch, které z nejrůznějších důvodů důchodovým systémům chybí či v budoucnosti budou chybět, ať již v důsledku stárnutí společnosti, nesprávných rozhodnutí politiků či chyb manažerů soukromých správcovských společností.

Smyslem důchodových reforem by však mělo být hledání takových reformních řešení, která zajistí maximální prospěch (co nejvyšší penze nejen pro současné, ale i budoucí generace) za co nejnižší cenu, tedy při co nejnižším zatížení plátců pojistného, popř. státních prostředků. Je přitom třeba usilovat o maximální spravedlnost v přístupu k různým generacím, plátcům pojistného i poživatelům dávek a využívat možností, které těmto principům odpovídají.

Nevyužitou možností, zejména v českých podmínkách, která by mohla přispět ke zlepšení finanční bilance průběžného důchodového systému, je např. vyrovnání odvodové

zátěže osob samostatně výdělečně činných a zaměstnanců, jejíž současné nerovné podmínky ukazuje následující přehled vývoje odvodů pojistného obou skupin plátců od roku 1994. Z něho vyplývá, že pokud by OSVČ platily pojistné ze stejného vyměřovacího základu jako zaměstnanci, byly by příjmy důchodového pojištění ročně o několik desítek miliard vyšší a nebylo by třeba provádět tak výrazné restriktivní parametrické úpravy důchodového pojištění, které nyní projednává Poslanecká sněmovna na základě vládního tisku č. 435:

Průměrný vyměřovací základ (VZ) OSVČ k vyměřovacímu základu zaměstnance (ZA)					
Rok	VZ OSVČ/VZ ZA	VZ OSVČ	VZ ZA	Pojistné OSVČ	Pojistné ZA
1994	49,7%	2 977 Kč	5 983 Kč	810 Kč	1628 Kč
1988	28,0%	3 067 Kč	10 944 Kč	834 Kč	2977 Kč
2001	27,7%	3 735 Kč	13 472 Kč	1016 Kč	3664 Kč
2004	31,0%	5 028 Kč	16 300 Kč	1368 Kč	4434 Kč
2005	34,6%	5 914 Kč	17 081 Kč	1609 Kč	4646 Kč
2006	36,5%	6 580 Kč	18 013 Kč	1790 Kč	4900 Kč
2007	37,1%	7 149 Kč	19 274 Kč	1945 Kč	5243 Kč

Odvrácenou stranou této nerovné „preference“ osob samostatně výdělečně činných, která zakládá současně tzv. sociální dumping, který závažným způsobem deformuje český trh práce a narušuje dodržování pracovněprávních předpisů a předpisů o zaměstnanosti, je vedle nedostatku finančních zdrojů pro vyplácené důchody a jejich odpovídající valorizaci na straně jedné jsou na straně druhé nízké důchody OSVČ, které začnou v průběhu relativně krátké doby představovat závažný sociální problém v podobě zvýšené míry výskytu chudoby u bývalých OSVČ, jehož řešení bude přenášeno v rámci společenské solidarity na systémy sociální pomoci financované z daní! Pro úplnost, dnes toto břemeno v důchodovém systému za OSVČ nesou zaměstnanci.

Na základě uvedených analýz a poznatků lze by měly být při přípravě a realizaci důchodové reformy respektovány zejména tyto poznatky:

1. Další pokračování důchodové reformy je nutno realizovat s vědomím potřeby **zajistit dlouhodobou finanční stabilitu základního průběžného důchodového systému**, který představuje jediný univerzální důchodový systém schopný účinně chránit společnost před růstem chudoby ve stáří a před dodatečnými výdaji nutnými pro eliminaci jejích nejhorších forem.
2. Ze stejného důvodu je třeba **opustit myšlenku privatizace průběžného důchodového systému**, ať již formou opt-out (částečné vyvázání se z průběžného systému), či plnou privatizací (chilský model), **kteřá představuje z hlediska dlouhodobé rovnováhy veřejných financí nepřiměřené riziko jak pro jednotlivce, tak i společnost** (náklady na penze zdražují a stát i jednotlivce vystavují za současných podmínek větším rizikům než jaké představuje hrozba stárnutí společnosti pro I. důchodový pilíř v jeho současné podobě).
3. **Je nutno brát na zřetel sociální aspekt, smysl a účel důchodového pojištění a důchodové reformy** – jejím cílem není jen vyrovnané financování, ale zejména **zajištění dostatečných sociálních příjmů pro život ve stáří či invaliditě**. Nelze proto nesouhlasit s koncepcí založenou výlučně na zpříšňování podmínek nároku na starobní a invalidní důchod, které se promítá následně i do pozůstalostních důchodů, a směřuje k tomu, aby se

do budoucna důchodové příjmy zaměstnanců a jejich rodin oproti současnosti výrazně snížily.

4. Projednávaný vládní návrh novely zákona o důchodovém pojištění sleduje pouze úzce fiskální zájem - **dosazení rovnováhy příjmů a výdajů důchodového systému s úrovní vyplácených dávek, která bude postupně dále klesat až na sociálně zcela nepřijatelnou úroveň, která bude nepříznivé dopady, jak ekonomické** (pokles koupěschopné poptávky několika miliónů důchodců vyvolá pokles spotřeby, výroby i poskytovaných služeb, očekávaných daňových příjmů při současném růstu nákladů na sociální pomoc), tak **sociální** (podstatně vzroste chudoba) **i politické** (ztráta soudržnosti, bezpečnosti a sociálního smíru ve společnosti, mimořádný tlak na růst mezd, inflační tlaky apod.).

5. Nelze přehlížet skutečnost, že **mnoho občanů, kteří po celý život ze své práce za mzdu odváděli pojistné na financování důchodů a neměli sami reálnou možnost se pro stáří zabezpečit jinou formou**, se dnes nachází ve věku blízkém důchodovému a **je vystaveno ve vysoké míře riziku** dlouhodobé nezaměstnanosti, které jejich šance na důstojný život ve stáří při realizaci navrhovaného zvyšování důchodového věku bez nezbytných opatření v oblasti trhu práce i v podpoře tvorby doplňkových důchodových příjmů podstatně snižuje.

6. Při pokračování důchodové reformy lze **navázat na výstupy publikované v Závěrečné zprávě tzv. Bezděkovy komise a na návrh Dohody politických stran** připravované před volbami v roce 2006 v návaznosti na výsledky její práce, ale je nezbytné **realizovat** nejen opatření, která snižují budoucí důchodové nároky, ale **i opatření s nimiž uvedená dohoda počítala ke stabilizaci financí důchodového systému, a které směřovaly k tomu, aby se budoucí důchodové příjmy občanů snižovat nemusely, a aby případné parametrické změny průběžně financovaného důchodového pojištění nemusely být příliš výrazné.**

7. **Mezi taková opatření, která je třeba nadále prosazovat, patří zejména vytvoření fondu důchodové reformy, který by měl zajistit „nedotknutelnost“ prostředků plynoucích z dnes dosahovaných přebytků na „důchodovém účtu“ státního rozpočtu a jejich účelové využití výlučně ve prospěch financování důchodové reformy, na níž se politické strany shodnou a budoucích důchodových nároků občanů spolu s částí prostředků z privatizace státních podniků určených na posílení zdrojů určených k financování důchodového systému. Je třeba zajistit, aby existující přebytky výběru pojistného na důchodové pojištění nebyly používány k financování jiných rozpočtových potřeb, ale na řešení problémů důchodového systému.**

8. Je třeba **realizovat** záměry, s nimiž Dohoda politických stran rovněž počítala, zejména **další podporu rozvoje dobrovolného penzijního připojištění se státním příspěvkem, a to jak v oblasti příspěvků** (zejména v zájmu zvýšení schopnosti zaměstnanců s nižšími příjmy výrazněji financovat touto cestou své doplňkové důchodové nároky), **tak v oblasti dávek.**

9. **Změny v oblasti doplňkových důchodových systémů by měly při případném zvýšení důchodového věku v základním důchodovém pojištění umožnit jeho faktické zachování** (vynucené zdravotními důvody a vyčerpáním, které je důsledkem mimořádně vysoké celoživotní pracovní zátěže zaměstnanců v naší zemi v některých odvětvích) **prostřednictvím dočasných starobních penzí poskytovaných z doplňkového důchodového systému.**

10. **Tyto dávky měly být financovány z prostředků, na jejichž tvorbě by se mnohem významnější měrou než dosud podíleli zaměstnavatelé, zejména pak v odvětvích**

hornictví, hutnictví, strojírenství a chemie, kde těžké pracovní podmínky oproti obecné populaci výrazně zkracují délku života zaměstnanců, kteří zde dlouhodobě za uvedených podmínek pracují, a tedy i pravděpodobnost dožití vyšších důchodových věkových hranic stanovených na základě předkládaného návrhu.

11. Je třeba dbát, aby změny v oblasti soukromých doplňkových systémů (penzijní připojištění, životní pojištění) nebyly jednostranně výhodné pouze pro finanční instituce, ale posílily také práva klientů.

12. Je třeba zajistit, aby se neprohlubovala již dnes existující disproporce ve financování důchodového pojištění v neprospěch zaměstnanců ve srovnání s OSVČ, která je zásadním rizikem vedoucím k nárůstu chudoby ve stáří u obou skupin pojištěnců.